

UZUN SOLUKLU BİR ÇALIŞMA: BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ KANDİLLİ RASATHANESİ EL YAZMALARİ KATALOGU

Cumhure ÜÇER¹

¹Boğaziçi Üniversitesi, Kandilli Rasathanesi, Emekli gökbilimci,

Özet: Bu kısa yazıda, Cumhure Üçer içerisinde yer aldığı, Kandilli Rasathanesi el yazmaları koleksiyonunu kataloglama amaçlı proje hakkındaki deneyimlerini paylaşmaktadır. Bu çerçevede ortaya çıkan ürünler ve yazmaların içeriğine ilişkin bilgilendirmeler de yapılmıştır.

1. Giriş

Bu kısa yazıda içinde yer almaktan büyük mutluluk duyduğum Kandilli Rasathanesi yazma koleksiyonu kataloglama çalışmalarından bahsedeceğim. İlk bölümde koleksiyonun önemi ve anlamı açıklanacaktır. İkinci bölümde kataloglama çalışmasının bir UNESCO projesi olarak hayata geçirilmesi anlatılacak ve koleksiyonda yer alan eserlerin içeriği ve önemine ilişkin bilgiler verilecektir. Nihayet üçüncü bölümde, kataloglama çalışmalarının nihai ürünü olan iki ciltlik eserin künye bilgileri paylaşılacaktır.

2. Koleksiyonun Özellikleri

Uzun yıllar çalıştığım Kandilli Rasathanesi'nde edindiğim birikimi kullanma fırsatı bulduğum için, içinde yer aldığım en anlamlı çalışmalardan biri Kandilli Rasathanesi el yazmaları katalog çalışmasıdır. Kandilli Rasathanesi kütüphanesinde bulunan el yazması eserler koleksiyonu, Rasathane'nin kurucusu Fatim Gökmen tarafından maddi-manevi her türlü fedakârlıkta bulunularak şahsen toplanmıştır. Koleksiyon Rasathane ve Türkiye için olduğu kadar dünya için de eşsiz bir kültür mirası niteliğindedir.

Osmanlı tarihinin çeşitli dönemlerinden bilim insanlarınca elle yazılan ve elle çizilerek şekillendirilen bu eserler, astronomi, takvim, astroloji, matematik ve diğer bazı konuları içermektedir. Bu koleksiyonda Türkçe, Arapça ve Farsça 828 cilt birliği içinde 1340 eser bulunmaktadır. Koleksiyon Fatim Gökmen'den sonra gelen tüm yöneticiler ve özellikle Zaman Servisi sorumluları tarafından titizlikle korunarak günümüze kadar herhangi bir zarara uğramaksızın aktarılmıştır. Dönemin yöneticileri eserlerin kayıt altında tutulmasını sağlamak üzere bazı sınırlı kataloglama çalışmaları yapmışlar, en azından ülkemizdeki bilim insanların faydalanmasına açık hale getirmeye çalışmışlardır.

3. Proje

Kandilli Rasathanesi, Boğaziçi Üniversitesi'ne bağlanarak “Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü” adı altında yeniden yapılanınca, koleksiyonun uluslararası bilim dünyasının da bilgisine açılması için şartlar değerlendirilmiştir. 1994 senesinde, dönemin Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Ayşe Soysal, UNESCO'nun *Memory of the World* (Dünya Belleği) programına dikkati çekmiştir. Bu program, UNESCO'nun dünyada eşsiz olan, kaybedildiğinde yerine yenisinin konamayacağı her türlü kültür varlığının koruma altına alınıp gün ışığına çıkarılması ve dünyaya tanıtılmasını amaçlamaktadır. Kataloglama çalışmasının bu program kapsamında desteklenen bir proje olarak yürütülmesi için yapılan başvuru olumlu sonuçlanmıştır. Projenin amacı en son uluslararası prosedür esas alınarak kataloglama çalışması yapılması ve ortaya çıkacak ürünün basılı ve dijital olarak

¹ Emekli Astronom-Matematikçi, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Astronomi Bölümü Zaman Astronomisi Servisi, Üsküdar, İstanbul. E-mail: cumhureucer@gmail.com.

uluslararası bilim dünyasının hizmetine sunulmasıydı. 1994 yılından itibaren başlayan çalışma, Prof. Dr. Günay Kut (Proje Yöneticisi) başkanlığı altında, Zaman Astronomisi uzmanı olarak benim de içinde yer aldığım 6 kişilik bir proje ekibi tarafından yürütülmüştür.

Proje ekibi kataloglama işlemini, Birinci Cilt: Türkçe Yazmalar ve İkinci Cilt: Arapça-Farsça Yazmalar ekipleri olarak iki grup halinde ve koordineli bir şekilde yürütmüşlerdir. İlk etapta Türkçe hazırlanan katalogların UNESCO'ya İngilizce olarak takdimi için bir Türkolog bir de çevirmen ekibe destek vermiştir. Çalışmanın başlangıcında Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Fonu kapsamında 94 B 1054 kodu altında alınan destekle, eserler sayfa sayfa mikrofilme alınmıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi'nden gelen görevliler eserlerin bakımını yapmış ve yıllar içerisinde meydana gelen hasarları gidermişlerdir.

Koleksiyonda değerlendirilen 1340 eserin 845'i Türkçe, 395'i Arapça, 100'ü de Farsça el yazmalarıdır. Eserleri konularına göre tasnif edecek olursak, astronomi alanında 887, astroloji alanında 277, matematik alanında 83, coğrafya alanında 18, diğer alanlarda ise 75 eser tespit edilmiştir. Her iki ciltte de ağırlıklı olarak astronomi eserleri bulunmakta olup, bunlar da kendi içlerinde genel astronomi, astronomi aletleri ve takvimler olarak tasnif edilmiştir. Özellikle Türkçe el yazması takvimlerden oluşan 315 adet Hicri-Kameri takvim kendi içinde özel bir koleksiyon olarak değerlendirilmeli ve önemle ele alınmalıdır. Zira bu takvimlerde yıl başlangıcı 1 Muharrem alınmakla birlikte takvim listeleri tarihi devirlerden beri kullanılan 21 Mart günü (güneşin ilkbahar ekinoksundan geçiş günü) başlatılmıştır. Aylar ise Ay'ın Dünya etrafındaki hareketi esas alınarak tespit edilmiştir. (Bu konudaki açıklama kısmen proje ürünü olarak yayımlanan katalogun giriş makalesinde, daha geniş olarak ise Türk Tarih Kurumu tarafından 1997'de basılan tarih çevirme kılavuzunun giriş makalesinde yer almaktadır.²) Ayrıca takvimlerde o yıl gerçekleşen ay ve güneş tutulmaları da mutlaka verilmiştir. Bazı takvimlerde ise eski Türklerden beri kullanılan 12 hayvanlı Türk takvimine ait bilgiler verilmiştir. Bazı yazmaların sayfa kenarlarında yazarın özel notları veya o gün gerçekleşen deprem gibi kimi doğa olayları not düşülmüştür. Bu notlar da araştırmacılar için önemli kaynaklardır.

Süresi içerisinde başarı ile tamamlanan proje, UNESCO'nun ilgili bölümüne Türkçe Eserler Katalogu ve Arapça-Farsça Eserler Katalogu olarak iki cilt ve görsel malzeme içeren belirli sayıda CD-ROM halinde İngilizce dilinde teslim edilmiştir. Bu katalog 2001 yılından itibaren UNESCO'nun "*Memory of the World: Documentary Heritage*" (Dünyanın Belleği: Belgesel Miras) kayıtları arasına alınarak uluslararası bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.³

4. Türkçe Ürünler

Katalogların Türkçe olarak yayınlanabilmesi için, bir süre daha çalışmalara devam edilmiş, eser sayısı ve içeriğine ilişkin bilgiler güncellenmiştir. Katalog, görsel malzemelerle de zenginleştirilerek iki cilt halinde Elginkan Vakfı'nın desteği ile Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi tarafından basılmıştır. Türkçe yazmaların katalogu olan birinci cilt 2007 yılında, Arapça-Farsça yazmaların katalogu olan ikinci cilt 2012 yılında yayımlanmıştır. Birinci cildi hazırlayanlar, Günay Kut, Hatice Aynur, Cumhure Üçer, Fatma Büyükkaracı

² Dağlı, Yücel; Cumhure Üçer: **Tarih Çevirme Kılavuzu**, 5 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1997.

³ UNESCO: **Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Manuscripts**, Memory of the World Register, 2001.

Yılmaz'dır. İkinci cildi hazırlayanlar, Günay Kut, Esra Karabacak, Tahsin Ömer Tahaoğlu, Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Cumhure Üçer'dir.⁴

Ayrıca Rasathane Müdürlüğü tarafından koleksiyonda yer alan tüm eserler dijital ortama aktarılmıştır.

5. Kaynaklar

[1] Dağlı, Yücel; Cumhure Üçer: **Tarih Çevirme Kılavuzu**, 5 cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, İstanbul, 1997.

[2] Kut, Günay; Hatice Aynur, Cumhure Üçer, Fatma Büyükkarcı Yılmaz: **Kandilli Rasathanesi El Yazmaları I: Türkçe Yazmalar**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

[3] Kut, Günay; Esra Karabacak, Tahsin Ömer Tahaoğlu, Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Cumhure Üçer: **Kandilli Rasathanesi El Yazmaları II: Arapça-Farsça Yazmalar**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

[4] UNESCO: **Kandilli Observatory and Earthquake Research Institute Manuscripts**, Memory of the World Register, 2001.

⁴ Birinci cilt: Kut, Günay; Hatice Aynur, Cumhure Üçer, Fatma Büyükkarcı Yılmaz: **Kandilli Rasathanesi El Yazmaları I: Türkçe Yazmalar**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007. İkinci cilt: Kut, Günay; Esra Karabacak, Tahsin Ömer Tahaoğlu, Fatma Büyükkarcı Yılmaz, Cumhure Üçer: **Kandilli Rasathanesi El Yazmaları II: Arapça-Farsça Yazmalar**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.